

העיניים של המדינה

— פָּנוּ

• עמיהוד ישראל

הפינוי של צה"ל מייסדות רפידים, על מחנותיו ומיתקניו, הפך לנחלת ההיסטוריה. משאיות ענק, מיטחי-גרר ומנופים אדירים העמיסו את המיכנים הסטרומיים, "האשקוביות" למיניהן, וטילטלו אותם מזרחה, לקידמת-סיני ולנגב. — לא נסוגנו! — אמר אלוף הפיקוד — פינוינו את המרחב למען השלום. — האמנם?

מרחב-רפידים היה המיתחם האחרון בסיני, שהתחוק ע"י צה"ל, ואשר הוזקק במובלעת מקומרת כלפי מצרים, מהלך של כ-100 ק"מ לערך מתעלת-סואץ. זה היה המרחב החשוב ביותר מבחינה אסטרטגית במערב-סיני, שמאחור דמה לפרוזדור שהשתרע על ציר מזרח-מערב, ומישטחו אופיינו בשפלתיות ובעבריות לטנקים ולרכב.

מצפון לפרוזדור רפידים (מכאן ואילך — בירגפגפה) מתנשא ג'בל-ע'ארה עד ל-776 מ'. צפונה-מערבה המיתחם מתפשטות למלאו כל האופק החוליות הזהובות, רובן דיונות נודדות, שעבירותן לרכב קרבי מפוקפקת. מדרום למיתחם-הפרוזדורי חוסם ג'בל-ע'לק (1075 מ') את הגישה, ואילו מדרום-מערב פורצות הגבעות של אויס'מח'סה וג'בל-סחבה, המהוות את קנה-ההררי הצפוני של הגושי-הנישא של ג'בל ג'די (843 מ') וג'בל-ח'ייטאן (817 מ'), כשמוכרותיהם הצרים והניפתלים עוברים מעברי ג'די ומיתלה לעבר אגפה הדרומי של תעלת-סואץ.

כתבי-עת בעלי מוניטין במערב פירסמו פרטים על מיקצת מפעלולי שלוש המערכות הללו. טווח-הסריקה של אויס'ח'שיבה נאמד בראדיוס של 150 ק"מ, היינו עשרות קילומטרים לעומקה של מצרים, מערבית מתעלת-סואץ. המערכת תופעלה החל משנת 1969 ועידונה ושיכללה את אביזריה בשנות ה-70. אותם מקורות מסרו, כי רק בשנתיים שבין 1973—1975 השקיע צה"ל למעלה מ-30 מיליון דולר (!) בשיכלולים למיניהם. כן זנחו, שמערכת-האתראה האווירית הגיעה לטווח של 160 ק"מ, והיא מדה בדייקנות מירבית את גובהם ומהירותם של מטוסים מתקרבים. המימצאים הועברו אל כתרסר מסכי-צוגה, שאיפשרו עידכון אוטומטי והשוואתי של יחידות האויב לעומת יחידות צה"ל. בנוסף לכך, הותקנו באויס'ח'שיבה חיישני-מפטרורה רגישים ביותר במיתקנים על-קרקעיים. הללו נועדו לקלוט את פליטות-החום של מנועי הסילון של המטוסים, בעודם נעים על הקרקע לעבר נקודות-ההמראה בשדות-התעופה של מצרים, בואכה קאהיר. בין שאר המערכות שבמיתחם נמצאו מצלמות אינפרא-אדומות, שסרקו וקלטו תנועות חיילים ובעלי-חי ביום ובלילה על צירי תנועה ושבילים. חיישני-תהודותיים (אקוסטיים), אנטנות מיוחדות דמויות-צלחת ומיתקני-גילוי סיסמיים קלטו ואיתרו קאטים ותנועות כליר-רכב. חיישני-מגנטיים התריאו על התקרבותם של כלי-נשק מתכתיים באורח אוטומטי, כולל תותחים, טנקים וכיו"ב. מקורות מערביים העריכו בשעתו, כי לצרכי הפעלת המיכלול באויס'ח'שיבה אוישו במיתחם אנשי מודיעין ואלקטרוניקה מעטים. מערך ההגנה על המיתחם כלל — לפי אותם מקורות — יחידות קומנדו מיוחדות שהוזנקו במסוקים לעבר האיוורים המתקראים והחשודים. למעשה, נותרו מערכיה של אויס'ח'שיבה בחזקת אחד הסודות הכמוסים ביותר של צה"ל. חיסול המיתחם ומיתקניו והעתקתם לנגב — שולל מצה"ל את המערכת המשוכללת ביותר, שצפקה עמוקות לתוך מצרים, קראה והתריאה על מהלכי צבאה. פינוי מייסדות רפידים ומחנותיו חיסל את האופציה הלוגיסטית וההתקפית של צה"ל להבקעה מהירה, בשעת הצורך, לעבר איזור התעלה.

בשעת הצורך, לעבר איזור התעלה. האם קורבנות אלה, שישאל עליהם על מיתחם-השלום, אכן ייטיבו עימה? כל התחזות נאורות בגדר של תקוות ומישאלות לעתיד. לרוע המזל, אין עדיין תשובות חד-משמעיות לשאלות גורליות אלה. אולם נעלה מכל ספק, שניתן להעריך כבר עתה את המשמעות המכריעה של שינוי פני הזירה והאובדן האסטרטגי המהותי.

כשלמרגלותיהם יוצאים מערבה, צירי-הרוחב הבלעדיים של מרכז סיני לעבר צמתות טסה ואסמאעיליה, וכן לעבר צירי-האורך במרחב סואץ (כביש ח'ת'ם והתעוים לשעבר, מול האגם המרי-הגדול). מאז הסכם-ההפרדה השני (1975) נערך צה"ל לאורך הציר האלכסוני, שעבר מדירי-מאדה למרחב רפידים, ולהגן צפונה-בואכה הכביש, שנשלל במיוחד באותה שנה, מרפידים ועד לימת-ב'רדאויל.

דרומית-מערבית מתישלות רפידים, כ-40 ק"מ לערך בקראוירי מקצהו הדרומי של האגם-המרי-הקטן, הוקם המערך התת-קרקעי הסודי ביותר של צה"ל, בשלהי שנות ה-60 ובפרוס שנות ה-70: רכס אויס'ח'שיבה סוגר על מעבר-גידי באגפו הצפוני-מערבי, כ-5 ק"מ מפיתח גידי-המערבית. במיתחם המזרחי של רכס זה מתנשאים הגבהים עד לכ-750 מ'. פיסגת אויס'ח'שיבה המערבית (642 מ') מיוקרת במתלולים וקופים מעל האגן השטוח והחולי של האגם הדרומי של תעלת-סואץ. במיתחם זה השקיעה מדינת ישראל הון עתק כדי להתקין את "מרכז-הריגול-השיבוש-אלקטרוני", לפי ההגדרה המצרית, שחלש על כל המרחב הדרומי-מרכזי של תעלת-סואץ ומבוא-מצרים, למן אסמאעיליה ומחנותיה בצפון ועד לג'בל-ע'לקה והשפלות המשתרעות צפונית ומערבית לעיר סואץ בדרום. ליד מערכות החישה והאתראה, שבלטו ביער של אנטנות וארובות-איוורור, ואשר נחשבו למתחכמות ביותר

במרחב-התיכון, הוכשר גם מינחת למטוסים ולמסוקים. במהלך מלחמת יום-הכיפורים מילאה אויס'ח'שיבה תפקיד ראשון במעלה באכונות הלחימה, בצבירת מידע רבת-כליתי, בנייתו וביישומו. לא יפלא, אפוא, שהצבא המצרי ניסה בכל עוז להרוס את המערכת כבר בשלבי הלחימה המוקדמים, הן ע"י ריקיטת מטוסים, הן ע"י שילוח טילי "פרוג" ו"קלט", והן ע"י הנחתת יחידות קומנדו ממסוקים, שהיו אמורות לתפוס את מוצבי-החוף ולהשתלט על המיתחם התת-קרקעי ועל מיתקניו. אם מוצב-החרמון כונה בשעתו "העיניים של המדינה", הרי שעל אחת כמה וכמה אויס'ח'שיבה, אולם בניגוד למוצב-החרמון, לא נפלה אויס'ח'שיבה בידי האויב, אלא המשיכה לתפקד בחיוביות בזמן הלחימה ואף לאחריה. בדיונים שהתנהלו על הסכם-ההפרדה השני בסיני (1975), נבכו המצרים בכל תוקף את פינוייה של אויס'ח'שיבה. מערך צבאי מתוחכם זה היה לסלע המחלוקת העיקרי, שאיים לפוצץ את הדיונים, הנהנה מתקוחיות. לבסוף הוסכם על הכללת המיתחם ברצועת-החייץ של האו"ם, בדומה להכללת מעברי ג'די ומיתלה, וכן על התקנת מתקן אתראה מצרי, סמוך לג'בל-ג'די, וכינון תחנת-אתראה אמריקאית במרכז רצועת-החייץ. במהלך המו"מ המייגע הוברר מקורות שונים, שצה"ל התקין במיתחם אויס'ח'שיבה שלוש מערכות תיפקודיות של מיתקני-אתראה: מערכת מכ"ם משוכללת לצרכי הנחית מטוסים וניווטם; מערכת אלקטרונית מיוחדת לשליטה ולפיקוד מרכזי מרחוק; ומערכת אלקטרונית סבוכה לצרכי מודיעין.

על חינוייתו הצבאית של פרוזדור-רפידים עמדו לראשונה כוחות צה"ל בחקופת מיבצע-קדש, בשנת 1956. בשלב הראשון והשני של המיתקפה פרץ צה"ל דרך צמתות ג'בל-לג'ני ודיר אל-ח'מה, הגיע לפרוזדור-רפידים ב-1 לנובמבר 1956. מכאן נפתחה, למעשה, הדרך לעבר תעלת-סואץ, מול רוחב אסמאעיליה. לאחר פינוי סיני החלו המצרים בבנייה אינטנסיבית של מחנות-צבא ומסלולי-המראה במרחב רפידים. שדה-התעופה של דיר צ'פגפה שימש כבסיס קידמי מרכזי לחיל-האוויר המצרי ערב השתת-הימים. זכור עדיין ביקורו של עבד אינאצר בבסיס זה והתרברבותו כלפי ישראל, ואולם בשלוש השעות הראשונות למלחמת ששת-הימים השמיד חיל-האוויר הישראלי כתרסיס מטוסי-קרב ומסוקים מצריים שחנו במיתחמי רפידים. צה"ל שיפר את שדה-התעופה והרחיבו, וכן החקינו לנחיתתם של ענקי "בואינג-707", ולהמראתם גם בלילות באמצעות מערכות תאורה-מסלוליות, כנהוג וכמקובל במלחי-האוויר הבינלאומיים. בסיסי רפידים, מחנותיהם ומיתחמיהם הופעלו ע"י חיל-האוויר הישראלי במיוחד בתקופת מלחמת-התשה, שהתנהלה בשנים 1969—1970. לצרכי תקיפת סוללות-הטילים המצריות באיזור התעלה, וכן לגיחות-העומק האוויריות לתוך מצרים ולמרחב הדלתה, תישלבות המחנות והמיתקנים של רפידים ומעשה כמקוד הלוגיסטי והמינהלי של צה"ל למרכז סיני ולמערכו, וכן כמיתחם ומצודת ראשי לשריון לארטילריה. באגפו המערבי נשלט מייסדות-רפידים ע"י ג'בל-ק'רנים (436 מ') וג'בל אויס'מ'ח'סה (513 מ').